

Enebakk kommune

Familiens hus

Handlingsplan mot vold og overgrep i nære relasjoner

Planperiode 2017 - 2022

Vedtatt av kommunestyret 12.06.2017

Innhold

Innledning.....	4
Samarbeidspartnere.....	6
Enebakk kommunes arbeidsgruppe.....	6
Ressursgruppen.....	6
Hva er vold i nære relasjoner	7
Definisjon.....	7
Situasjonsbeskrivelse per 2016	7
Kompetanse.....	7
Status i Enebakk kommune og våre samarbeidspartnere	8
Dokumentasjon	8
Politiet	8
Krisesentrene	8
Barneverntjenesten.....	9
Follo barnevernvakt	10
Helse barn og unge.....	10
Psykisk helsearbeid og rus.....	11
Hjemmetjenesten.....	11
Sykehjemmene	11
ReHabilitering og FriskLiv	11
Tilrettelagte tjenester	12
NAV.....	12
Skolene	12
PPT.....	13
Barnehagene	13
Prosjekthuset/SLT.....	13
Ungdata-undersøkelsen	14
Legene	14
Nasjonale dokumentasjon.....	15
Tiltaksplan	15
Tiltak	16
For ansatte	17

Ønskede tiltak som vi per i dag ikke har	18
Forebyggende tiltak.....	18
Viktige samarbeidspartnere	19
Tannhelsetjenesten	19
Politi.....	19
Krisesentrene (lovpålagt tilbud fra 2010).....	19
Kontakskjema	20
Flytskjema.....	22
Kostnader	23
Kompetanseplan	23
Anbefalt litteratur	24

Innledning

Vold og overgrep i nære relasjoner er alvorlig kriminalitet, et angrep på grunnleggende menneskerettigheter og et samfunns- og folkehelseproblem. Regjeringen har satt temaet vold i nære relasjoner på dagsorden og departementene har utarbeidet ulike planer for å bekjempe vold i nære relasjoner. Det vises i denne forbindelse til Justis- og politidepartementets *Vendepunkt* - handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008 – 2011, Justis og beredskapsdepartementets *Et liv uten vold* - handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014 – 2017 og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementets *En god barndom varer livet ut* - tiltaksplan for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom 2014 – 2017.

I *Vendepunkt 2008 - 2011* sies det at «vi kan ikke akseptere vold, heller ikke den som foregår i det private rom. Det er et offentlig ansvar å bidra til å forebygge og hindre vold i alle grupper av befolkningen». Justis- og politidepartementet har pålagt alle kommuner å utarbeide handlingsplan mot vold i nære relasjoner og har utgitt en veileder som hjelp til kommunene. De kommunale eller interkommunale handlingsplanene skal bidra til at kommunene har fokus på vold og overgrep og at berørte får et tilrettelagt og helhetlig tilbud.

Målet i forbindelse med handlingsplanen *Et liv uten vold 2014 – 2017* er at alle hjem skal være en arena for trygghet og omsorg – uten vold. Hovedutfordringen i det videre arbeidet knytter seg til kvaliteten på tjenestene innenfor den strukturen som allerede eksisterer og samarbeid og samordning innenfor de enkelte tjenestene og tjenestene imellom. Manglende kvalitet og samordning medfører at utsatte ikke får den hjelpen de har behov for, og personer i særlig sårbare situasjoner og posisjoner kan falle utenfor. Vold i nære relasjoner er ikke et ensartet fenomen. Det kan være ulike former for vold. Volden kan være uttrykk for ulike maktkonstellasjoner og undertrykkingsmekanismer, og volden kan finne sted i ulike nære relasjoner. Som begrep rommer vold i nære relasjoner et stort felt, og selv om det er en rekke fellestrekk er det også viktige forskjeller som nødvendiggjør ulike tiltak for å forebygge, beskytte og bistå den som utsettes for eller opplever vold.

I internasjonal målestokk er Norge langt framme i arbeidet med å bekjempe vold i nære relasjoner. Likevel er fortsatt familievold og seksuelle overgrep et tabubelagt tema her. Vold og overgrep hjemme bryter med bildet vi har av hjemmet som et sted for nærhet, trygghet og omsorg.

Det er per 01.02.2017 ikke noen samlet dokumentasjon på omfanget av familievold i Enebakk kommune. Vi antar at forholdene i Enebakk er verken bedre eller verre enn i andre kommuner. Det vi vet er at både barneverntjenesten, helsestasjonen og politiet har mottatt et forholdsvis stort og økende antall bekymringsmeldinger omhandlende temaet de tre-fire

siste årene. Likevel må vi regne med at vold og overgrep i nære relasjoner fortsatt er et stort skjult problem også i vår kommune.

Den episodiske volden, som ikke nødvendigvis gjenspeiler et skjevt maktforhold, har ingen klar kjønnsprofil. Menn og kvinner er utsatte og utøvere i tilnærmet like stor grad. Erfaringen fra både Krise- og incestsenteret, politi og barnevern er at rus ofte er en medvirkende årsak i voldsutøvelsen. Når det gjelder de alvorligste formene for overgrep og brutalitet er det derimot en tydelig kjønnsprofil. Den rammer i størst grad kvinner, og det er i hovedsak menn som er utøvere (*Et liv uten vold, s 6*).

Personer som lever med vold får sin livskvalitet sterkt redusert. Voldsutsatte blir oftere syke, har liten selvfølelse og mister gradvis kontrollen over eget liv. Tidligere hadde barn som var vitne til vold status som «vitne til vold». Dette er nå endret i lovverket og disse barna har status som «offer for vold». Dette anerkjenner at det å være vitne til vold er like skadelig som å bli direkte utsatt for voldsutøvelse selv. Handlingsplanen er skrevet med barn, unge, voksne og eldre som målgrupper. I fare for å utelate grupper er bare hovedgrupper nevnt.

Plikten til å melde overgrep til politiet er nedfelt i Forvaltningsloven § 13 B-6. Meldeplikten til barneverntjenesten er hjemlet i Lov om barneverntjenester § 6-4. Særlovgivningene forsterker de ulike faggruppers ansvar.

Barn er avhengige av voksne. Når deres tillits- og trygghetspersoner begår overgrep, er barn helt avhengig av at andre voksne griper inn og utøver sin plikt til å melde fra. Fagpersoner i helsestasjon og skolehelsetjeneste, barnehager skoler og SFO og fritidsklubber blir nøkkelpersoner. Tiltaksplanen *En god barndom varer livet ut* gjelder for perioden 2014 – 2017, og inneholder 43 tiltak for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom.

Funksjonshemmede, både fysisk og psykisk, finnes innen alle aldersgrupper. Disse gruppene er særdeles sårbare, hver på sin måte. Det kreves at ansatte i kommunale tjenester er spesielt oppmerksomme på disse gruppene. Personer som er avhengige av andre til å hjelpe seg, eller som er helsemessig svake er en spesielt sårbar gruppe.

Personer med minoritetsbakgrunn er også en risikogruppe. Ulike kulturer skal tilpasse seg hverandre, men norske lover gjelder alle.

Eldre er en spesielt utsatt gruppe og for en stor del forsvarsløse når vold rammer dem. Som oftest er det nær familie som begår overgrep mot eldre. Avhengighet, lojalitet og skam samt svekket fysisk og mental helse gjør at vern for eldre må settes tydelig på dagsorden.

Gjennom handlingsplanen vil Enebakk kommune øke sin kompetanse og utvikle nødvendige tiltak. Innbyggere som er utsatt for vold og overgrep i nære relasjoner skal bli møtt av kompetente ansatte som er trygge i sin fagutøvelse. De skal også bli fulgt opp gjennom nødvendige tiltak. Når hensiktsmessige tiltak utvikles for å hjelpe personer som utsettes for

familievold, må det også være fokus på forebyggende arbeid. I tillegg til kompetente og trygge ansatte, er gode oppvekstmiljøer for barn og ungdom viktig. Barnehager, skoler og fritidsarenaer er viktige for forebyggende arbeid. Det forebyggende arbeidet må være godt forankret.

Samarbeidspartnere

Det er mange eksterne samarbeidspartnere som er viktige for kommunen i arbeidet mot vold i nære relasjoner. Politiet og krise- og incestsenteret har både definert ansvar og arbeidsoppgaver som de skal utøve ved oppdagelse av familievold. Det gjør at de er meget sentrale samarbeidspartnere for kommunen.

Enebakk kommunes arbeidsgruppe

Arbeidsgruppen har vært tverrfaglig og har hatt som oppgave å utarbeide og skrive handlingsplanen. Den opprinnelige arbeidsgruppen besto av Linda Merete Skarnes (leder barneverntjenesten), Angelika Johnsen (leder helse barn og unge), Mikkel Ellestad (psykolog helse barn og unge), Ingrid Greve Kostøl (psykolog, enhet for psykisk helsearbeid og rus), Ann-Marit Ødegård Johnsen (familieterapeut), Mona Habiba Pettersen (flyktningskonsulent NAV) og Lisbeth Ringseth (barneverntjenesten). Underveis i arbeidet har ny familieterapeut på helsestasjonen Signe Lise Nitter kommet til, Signe Krohg Owren har tatt over som psykolog på helsestasjonen og Marilena Demuru har overtatt som psykolog i enhet for psykisk helsearbeid og rus. Flyktningskonsulent NAV har sluttet i kommunen og foreløpig ikke blitt erstattet i arbeidsgruppen.

Ressursgruppen

Ressursgruppen er også tverrfaglig og vil bestå av de samme personene/enhetene som står nevnt over. I tillegg er det åpning for en deltaker fra andre enheter, som for eksempel skole eller barnehage. Når planen er vedtatt i kommunestyret skal ressursgruppen implementere planen, planlegge og utvikle tiltakene, samt bidra til kompetanseheving i Enebakk kommune. Arbeidsoppgaver fremover vil i tillegg til implementering og kompetanseheving være å tilegne seg god kunnskap og kompetanse på feltet og drøfte saker som medlemmene i gruppen har fått samtykke til å ta opp. Koordinatoroppgavene for ressursgruppen og handlingsplanen vil inntil videre fordeles mellom familieterapeutene hos barneverntjenesten og helse barn og unge.

Gruppen har fast møtetid første mandag hver måned kl. 12:00.

Denne planen skal evalueres og revideres hvert tredje år. Tiltakene skal utvikles kontinuerlig og til det beste for Enebakk kommunes innbyggere.

Hva er vold i nære relasjoner

Definisjon

Vold er enhver handling rettet mot en annen person som gjennom at denne handlingen skader, skremmer, smerter eller krenker, får denne personen til å gjøre noe mot sin vilje, eller slutter å gjøre noe den vil (Per Isdal – «Meningen med volden»)

Vold i nære relasjoner omfatter vold mellom familiemedlemmer eller andre som har et avhengighetsforhold til hverandre. Det er ofte vold som gjentar seg mellom de samme personene.

Vold har ulike former:

Fysisk vold: Bruk av fysisk makt som å dytte, lugge, sparke, slå.

Seksuell vold: Å bli presset til seksuelle handlinger, voldtekt og andre seksuelle overgrep.

Materiell vold: Å ødelegge inventar eller gjenstander, økonomisk utnyttelse.

Psykisk vold: Bruk av psykisk makt som direkte eller indirekte trusler, utsette for kontroll, trakassering, neglisjering, forfølgelse.

Økonomisk vold: Kommer til uttrykk ved at du ikke får bestemme over dine egne penger eller ikke får tilgang til egen og evt. felles bank konto. Du kan bli nektet å jobbe og dermed bli nødt til å be om penger. Du kan bli tvunget til å skrive under på lån og dermed risikere å få mye gjeld.

Tvangsekteskap: Tvangsekteskap er når du ikke kan velge selv hvem du vil gifte deg med, ikke kan velge å være ugift og/eller utsettes for psykisk press, trusler eller tvang om å gifte deg.

Kjønnslemlestelse: Kjønnslemlestelse betegner prosedyrer som innebærer delvis eller fullstendig fjerning av de ytre kvinnelige kjønnsorganer eller annen skade på kvinners kjønnsorganer uten medisinsk begrunnelse.

Situasjonsbeskrivelse per 2016

Kompetanse

I Enebakk kommune som helhet er det mye kompetanse, men likevel stort behov for å få tilført ny og mer kunnskap. Det er lite spisskompetanse på fagområdet vold og overgrep. Flere ansatte har erfaring gjennom arbeidet i enkeltsaker og en del har deltatt på konferanser og kortvarige kurs i temaet.

Per i dag mangler det nødvendige oppfølgingstiltak i Follo, spesielt for voldsutøver. Det har lenge vært ønskelig med et tilbud som Alternativ til vold i Follo og det foreligger nå et forslag til driftsavtale gjeldende alle Follokommunene.

Status i Enebakk kommune og våre samarbeidspartnere

Dokumentasjon

Ut i fra det vi har kjennskap til, er det ingen som sitter med oversikt over omfang på problemområdet vold i nære relasjoner i hele Enebakk kommune. Med unntak av i barneverntjenesten registreres ikke antall brukere som opplever vold og overgrep i nære relasjoner som de ulike tjenestene kommer i kontakt med. Det er viktig å trygge ansatte på meldeplikt og hvordan bekymringsmeldinger håndteres.

Politiet

I 2013 hadde Politiet i Follo registrert 26 saker som omhandlet vold i nære relasjoner. I 2014 var tallet 23. Innen utgangen av september 2015 var det registrert 25 slike saker. Politiet informerer om at det har vært en økning av tilrettelagte avhør for barn. De har ikke et konkret svar på hva denne økningen skyldes, da det kan være mange årsaker til at saksmengden øker.

Krisesentrene

Enebakk kommune har avtale med både krise- og incestsenteret i Follo og krisesenteret i Romerike. Grunnen til dette er at Enebakk er en langstrakt kommune og Lillestrøm er lettere tilgjengelig for innbyggerne i for eksempel Flateby, mens Ås er lettest å reise til for innbyggerne i Ytre Enebakk.

Romerike krisesenter skriver at de har en forsterket taushetsplikt, da brukerne av krisesentrene anses å være i en særlig sårbar situasjon.

Den eneste statistikken krisesenteret har over sine brukere er den som føres på vegne av BufDir og i samarbeid med Sentio. I denne statistikken fremkommer ikke kommunetilhørighet. Tabellen nedenfor viser tallene for de seneste årene.

Årstall	Antall beboere	Fordeling: Kvinner/Menn/Barn
2011	211	110 / 2 / 99
2012	251	128 / 5 / 118
2013	253	134 / 1 / 118
2014	283	142 / 8 / 133
2015 <i>(Tall fra første halvår)</i>	191	96 / 6 / 89
2015	382	192 / 12 / 178

Ved Krise- og incestsenteret i Follo føres det statistikk for hver enkelt kommune.

Krisesenteret i Follo har en leilighet med plass for mann med barn. Antallet fra Enebakk kommune som bodde på krisesenteret i Follo i 2014 var 3 kvinner, 6 barn og 0 menn. I 2013 var det 11 kvinner, 16 barn og 1 mann som benyttet tilbudet. Antall kvinner/menn/barn fra Enebakk som hadde dagsamtaler hos Incestsenteret i 2014 var til sammen 39 kvinner, 10 menn og 10 barn. Antall personer fra Enebakk som hadde dagsamtaler på Krisesenteret i 2014 var 133 kvinner, 7 menn og 11 barn. Til sammenligning hadde 59 kvinner, 8 menn og 11 barn samtaler på Incestsenteret og 109 kvinner, 15 menn og 14 barn samtaler på Krisesenteret i 2013.

Barneverntjenesten

Barneverntjenesten i Enebakk har et stort fokus på systematisk jobbing i saker som omhandler vold og overgrep i nære relasjoner. Et betydelig antall av de barna barneverntjenesten jobber med blir utsatt for vold og overgrep i hjemmet. Barneverntjenesten har de siste årene derfor hatt et utstrakt samarbeid med politi, Barnehuset i Oslo, barnehager og skoler angående dommeravhør av barn som har opplevd vold og seksuelle overgrep. Kontaktpersoner fra barnehager og skoler i Enebakk er som oftest med og følger barnet til avhør sammen med barneverntjenesten. Dette er av stor verdi og svært viktig for å ivareta barnet.

Barneverntjenesten registrerer alle bekymringsmeldinger som omhandler vold i nære relasjoner under kategoriene «barnet utsatt for fysisk mishandling», «vold mot barn/barn vitne til vold», «høy grad av konflikt hjemme», «barnet utsatt for seksuelle overgrep» og «barnet utsatt for psykisk mishandling». I 2012 mottok barneverntjenesten 125 bekymringsmeldinger. Av disse omhandlet 25% en eller flere av disse alvorlige kategoriene. Bekymringsmeldinger som direkte omhandlet vold mot barnet og/eller at de var vitne til vold i hjemmet utgjorde alene 13% (16 barn). Bekymringsmeldinger om seksuelle overgrep mot barn utgjorde 3,25% (4 barn). I 2013 hadde tallet over alvorlige bekymringsmeldinger steget og 33% inneholdt opplysninger om en eller flere av de nevnte kategoriene. Bekymringsmeldinger som gjaldt fysisk vold i hjemmet utgjorde i 2013 15,25% (20 barn). I 2013 mottok barneverntjenesten 2 bekymringsmeldinger som handlet om seksuelle overgrep mot barn. I 2014 mottok barneverntjenesten 131 bekymringsmeldinger. Bekymringsmeldinger som direkte omhandlet vold mot barnet og/eller at de var vitne til vold i hjemmet utgjorde litt over 13% (17 barn). Prosentvis andel av alvorlige bekymringsmeldinger utgjorde 37,3% (49 barn). Andelen alvorlige bekymringsmeldinger har altså steget det siste året. 2015 ble et rekordår hva gjelder antall bekymringsmeldinger. Barneverntjenesten mottok 159 bekymringsmeldinger i 2015 og dette var en økning på hele 22% fra året før. I 2016 mottok barneverntjenesten 149 bekymringsmeldinger.

Follo barnevernvakt

Barnevernvakta er et interkommunalt samarbeid mellom alle Follokommunene. Follo barnevernvakt holder til på Politihuset i Ski og er tilgjengelig de tidsrommene barneverntjenesten er stengt. Også hos barnevernvakta har det vært en merkbar økning i henvendelser som omhandler vold i nære relasjoner de siste årene:

2012: 112 henvendelser om vold i nære relasjoner (av i alt 687, hvorav 72 fra Enebakk)	
2013: 168	” (av i alt 809, hvorav 91 fra Enebakk)
2014: 349	” (av i alt 1189, hvorav 149 fra Enebakk)
2015: 380	” (av i alt 1286, hvorav 217 fra Enebakk)
2016: 321	” (av i alt 1243, hvorav 193 fra Enebakk)

Helse barn og unge

Helsestasjons- og skolehelsetjenesten er et lavterskeltilbud for barn, unge og gravide i kommunen. Tjenesten er lovfestet og skal bidra til å fremme fysisk og psykisk helse hos barn og unge samt forebygge fysisk og psykisk sykdom og skade.

Tjenesten omfatter:

- Svangerskapsomsorg
- Helsestasjon for barn 0 - 5 år
- Skolehelsetjeneste
- Helsestasjon for ungdom
- Psykologtjeneste
- Foreldreveiledning/familieterapi
- Flyktinghelsetjeneste

Ofte er det helsestasjonen og skolehelsetjenesten som først kontaktes ved bekymring for barn og ungdoms utvikling eller tegn på atferds- og psykiske vansker. Tilbudet benyttes av nær 100 prosent av barne- og ungdomsbefolkningen og av alle grupper, uavhengig av sosial status og geografisk tilhørighet. Dette gir tjenesten en unik mulighet til å forebygge og avdekke psykiske vansker og atferdsvansker, omsorgssvikt og bidra til å sette i verk tiltak tidlig. Helsesøster og jordmor har derfor en viktig rolle i å avdekke vold i nære relasjoner på et tidlig tidspunkt. I tilfeller der vold blir avdekket, sørger tjenesten for henvisning til de instanser som er nødvendige for å sikre barna og familien nødvendig hjelp.

Forebyggende tiltak:

Aktivitet - Område	Tiltak	Ansvar
Forebygge og avdekke vold og overgrep	Jordmor har rutinemessig spørsmål rundt vold og seksuelle overgrep med alle gravide og følger opp temaet ved senere konsultasjoner.	Jordmor
	Psykolog spør om vold og seksuelle overgrep i samtaler med barn og ungdom som har oppfølging hos psykolog.	Psykolog
		Helsesøster

	Ta opp tema om vold og overgrep med foreldre på hjemmebesøk ved 6 uker, 2 års konsultasjon og på skolestartundersøkelsen.	
	Samarbeid med Krise og incestsentret i Follo – Samtale/undervisning for alle barn på 6. trinn.	Helsesøster Lærer
	Helsesøster har rutinemessig spørsmål rundt vold og overgrep i kartleggings samtalen med elever.	Helsesøster
	Temaet vold og seksuelle overgrep tas opp i forbindelse med undervisningen for 8 trinn ved besøk på HFU	Helsesøster

Psykisk helsearbeid og rus

Enhet for psykisk helsearbeid og rus gjennomfører kartlegging av sine pasienter. De fleste brukerne som mottar psykososial oppfølging eller terapeutiske samtaler, blir spurt om vold som ett av mange temaer i et omfattende kartleggingskjema. Her spørres brukerne om (1) hvorvidt de opplever hverdagen som trygg, (2) hvorvidt de selv eller noen av deres nærmeste har blitt utsatt for vold, og (3) om de selv har utøvd vold mot andre. Disse spørsmålene stilles både angående fysisk og psykisk vold. Utover kartleggingen har EPHR mulighet til å bruke hjemmebesøk som en potensiell arena for å avdekke vold i hjemmet.

Hjemmetjenesten

Hjemmetjenesten har per i dag ingen konkrete rutiner eller kartleggingsverktøy ifht vold i nære relasjoner, og derav ingen statistikk eller tiltaksplan. Det har ikke vært et direkte relevant tema men hjemmetjenesten har opplevd noen få enkelttilfeller som er blitt håndtert der og da. Hjelpetiltak som har vært iverksatt har vært samarbeid med pårørende, lege og krisesenteret. Videre arbeid bør relateres til etablering av rutiner ifht hvordan avdekke og hvordan følge opp temaet, samt øke kompetanse på området.

Sykehjemmene

Sykehjemmene i Enebakk har per i dag ingen egen plan utarbeidet i forhold til vold i nære relasjoner. Vold i nære relasjoner er et relevant tema da sykehjemmene har pasienter på korttidsopphold, som er hjemme på permisjoner og har besøk av sine nærmeste. Ved situasjoner som oppdages rapporteres dette videre. Er det situasjoner som oppstår i sykehjemmet gjør enheten tiltak ut ifra dette.

Sykehjemmene ønsker å få mer informasjon og innspill.

Rehabilitering og FriskLiv

Enheden har per i dag ingen konkrete rutiner eller kartleggingsverktøy i forhold til vold i nære relasjoner, og derav ingen statistikk eller tiltaksplan. Ansatte i enheten møter tjenestemottakere på mange arenaer og i alle aldre. Vi har ofte tett kontakt som kan gjøre at mulig vold eller overgrep avdekkes, eller mistenkes. Når det har skjedd i forhold til barn har det blitt tatt opp med ansatte på den arenaen barnet er (barnehage/skole/ helsestasjon).

Deretter har bekymringen blitt videreført i et samarbeid. Ved behov er det sendt bekymringsmelding til barneverntjenesten. For unge, voksne og eldre har det vært enkelte tilfeller. Disse har blitt håndtert utfra situasjonen rundt tjenestemottakerne og deres uttalte behov. Ansatte i enheten mener det er viktig at det utarbeides tverrfaglige rutiner for alle enheter når det gjelder hvordan avdekke og følge opp vold som tjenestemottakere er utsatt for. Det er viktig å øke alle ansattes kompetanse innenfor dette området.

Tilrettelagte tjenester

Tjenesten har per i dag ingen kartleggingsverktøy for avdekking av vold i nære relasjoner, og det føres ingen form for statistikk. Hvis det i enheten avdekkes mistanke om vold i nære relasjoner drøftes vanligvis saken anonymt med barneverntjenesten/politiet for å bli enige om videre saksgang. Alternativt sendes det direkte bekymringsmelding til barneverntjenesten. Dersom det gjelder en voksen vil saken drøftes med den det gjelder, og eventuelt meldes til politiet. Enheten ønsker å ha fokus på temaet, spesielt plikten man har til å melde til barneverntjenesten ved mistanke om vold i nære relasjoner.

NAV

NAV har tett kontakt med egne brukere, men ikke noe eget kartleggingsverktøy for å avdekke vold i nære relasjoner. I de tilfeller dette blir avdekket er rutinen å kontakte fagleder. Bruker får så bistand til å kontakte fastlege og krisesenter. Ved de tilfeller vedkommende har barn blir det sendt bekymringsmelding til barneverntjenesten.

Flyktningetjenesten NAV Enebakk har rutiner for å ta opp vold i nære relasjoner under bosetting, ved familiegjennforening og ellers ved behov. Temaet blir også belyst ved voksenopplæringen når flyktningene deltar i obligatoriske 50 timers samfunnsfagundervisning. Ved aktuelle funn av overgrep blir fastlege, krisesenter og barneverntjeneste informert. Offer får også hjelp til å sperre egne bankkontoer som overgriper ikke eier, men har tilgang til.

Skolene

Skolene har per i dag ingen egne kartleggingsverktøy for å avdekke vold i nære relasjoner, men har generelt sett fokus på temaet. Alle skolene har fortløpende møter rundt elevene.

Når skolen får mistanke om, eller elever forteller om at de selv eller andre i familien er utsatt for vold gjøres følgende:

1. Saken drøftes om mulig anonymt med barneverntjenesten
2. Skolen v/ rektor sender bekymringsmelding til barneverntjenesten

Krise- og incestsenteret i Follo (KISIF) har informasjonsmøter for alle 6. klasseelevene i kommunen en gang per skoleår. KISIF har også holdt kurs for skolene og for skole- og barnehageansatte sammen.

PPT

PPT har ikke egne kartleggingsverktøy for avdekking av vold og fører ikke statistikk for antall saker som omhandler vold i nære relasjoner. PPT samarbeider tett med barnehager/skoler og blir naturlig nok involvert i andre typer bekymringssaker enn de som har med opplæring å gjøre. Tema er høyst aktuelt, fordi atferdsvansker og psykiske vansker er en økende problematikk blant barn og unge. Videre er de tilsynelatende veltilpassede barna vanskelige å oppdage.

Når PPT får mistanke om at et barn er utsatt for vold, eller lever under forhold der hun/han er et vitne til vold (f.eks. vold mellom foreldre), følges følgende rutiner:

1. Saken drøftes anonymt med barnevernet for å bli enige med hverandre om videre saksgang
2. Saken meldes til barnevernet

PPT har behov for å øke og vedlikeholde kompetanse innenfor denne type problematikk.

PPT har et særskilt studieområde innenfor vår utdanning som omhandler observasjonsmetoder, intervjueteknikker, konsultasjon, veiledning og rådgivning.

Barnehagene

Det er 12 barnehager i Enebakk kommune hvorav 3 er kommunale. Barnehagene har faste samarbeidsmøter og felles kompetanseutviklingstiltak. Det er ikke utarbeidet noen felles tiltaksplan for barnehagene i kommunen, så det er litt ulikt hva som finnes i de ulike barnehagene. Generelt kan barnehagenes arbeid på området oppsummeres på denne måten:

- Alle ansatte blir informert om meldeplikt, opplysningsplikt og taushetsplikt.
- Interne kurs og kompetansetiltak i den enkelte barnehage, blant annet har mange brukt KISIF (Krise – og incestsenteret i Follo).
- KISIF har holdt kurs for barnehage- og skoleansatte sammen.
- Alle barnehagene har en fast kontaktperson i barnverntjenesten. Det avholdes halvårige møter med barnehage og kontaktperson.
- Barnehagene bruker barnevernstjenesten for råd og veiledning.

Prosjekthuset/SLT

SLT og Prosjekthuset fører ingen statistikk rundt temaet, men i oppfølgingen av enkeltbarn og –ungdom stilles spørsmål rundt temaet der man ser at det er aktuelt. Vold i Nære relasjoner er et veldig relevant tema i enheten (Prosjekthuset og SLT).

Både innen SLT og Prosjekthuset er «Se meg Bry deg» meget synlig. Dette er ikke et tiltak rettet direkte mot vold i nære relasjoner, men fokuset i tiltaket handler om å bry seg hvis man ser urett bli gjort og opplever at jevnaldrende på et eller annet vis sliter.

Dersom det avdekkes vold i nære relasjoner tar vi fort kontakt med instanser som kan bidra, barneverntjenesten/helsestasjonen/legesenter. Dessuten må det sies at de ansatte er veldig tett på barna og ungdommen, og som følge av dette en instans barna/ungdommene/foresatte føler de kan stole på og henvende seg til. Det skjer ofte at barna/ungdommene kommer med problemer de har, både i forhold til venner/klassekamerater, men også i forhold til utfordringer hjemme.

Ansatte i SLT og Prosjekthuset har behov for kompetanseheving på temaet, da førstelinjetjenesten ofte vil være de første som finner ut av eventuelle problemer barna og ungdommen opplever. Derfor er det viktig at alle til enhver tid er sikre på hva de skal gjøre, hvem man skal henvende seg til og eventuelle verktøy som kan brukes når slike ting avdekkes.

Ungdata-undersøkelsen

Det ble i løpet av 2015 gjennomført Ungdata-undersøkelse i Enebakk kommune.

Undersøkelsen omfattet alle elever i ungdomsskolealder i kommunen. Undersøkelsen omfatter ulike spørsmål om ungdommenes hverdag og liv. Ungdommene ble blant annet spurt om vold. På spørsmålet «Har en voksen i familien din noen gang slått deg med vilje?», svarer 14 gutter og 18 jenter bekreftende på dette. Dette utgjør 8% av guttene og 10% av jentene. 2 (1%) av guttene og 5 (3%) av jentene svarer at dette har skjedd 5 ganger eller mer. 2 (1%) gutter og 6 (3,5%) jenter svarer at de er blitt skadet som følge av vold fra en forelder. 6 gutter og 8 jenter svarer at de er blitt skadet som følge av vold fra søsken. 32% av guttene og 21% av jentene har forsøkt å si fra til noen om at de har blitt utsatt for vold av en voksen i familien. De resterende prosentene har ikke forsøkt å si fra til noen. Halvparten av både guttene og jentene har sagt fra til foreldre/foresatte. En tredjedel av guttene og jentene har sagt fra til venner. Jentene har også sagt fra til andre nære slektninger, andre voksne, helsesøster, lærer og andre ansatte på skolen. 83% av guttene og 50% av jentene følte at de ble tatt på alvor da de forsøkte å si fra om at de ble utsatt for vold fra en voksen i familien. 50% av guttene og 20% av jentene svarte at den eller de de sa fra til gjorde noe da de fikk kjennskap til dette.

Legene

De som har vært utsatt for vold i nære relasjoner, oppsøker legekantoret i varierende grad og med ulike motiver. Noen av de voldsutsatte vil politianmelde forholdet og ønsker en dokumentasjon på de skadene de har blitt påført. Ikke alle vil anmelde forholdet, men legene oppfordrer likevel den voldsutsatte til å politianmelde det. Legene gjør oppmerksom på hvordan de kan kontakte Krisesenteret og oppslag om dette er limt opp på innsiden av dørene på pasienttoalettene. Andre voldsutsatte forteller legen om hva de har blitt utsatt for, ofte gjennom lang tid, og får råd og hjelp i den grad de ønsker dette. Det er også noen ganger hvor pasienten ikke forteller om at de er utsatt for vold i nære relasjoner, men der legen får en mistanke om dette og tar det opp med pasienten. Ved voldtekt og seksuelle overgrep henviser legene til Oslo legevakt som har spesialkompetanse vedrørende dette.

Det føres ingen statistikk på legesenteret over antall pasienter som er utsatt for vold i nære relasjoner. Det er per i dag usikkert hva som er legekontorets utviklings- og kompetansebehov.

Nasjonal dokumentasjon

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) har på oppdrag fra Justis- og beredskapsdepartementet gjennomført en undersøkelse av forekomsten av vold og seksuelle overgrep i Norge (*Siri Thoresen og Ole Kristian Hjemdal (red.): Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv. Rapport 1/2014.*).

Hovedfunnene er:

- 8,2% kvinner og 1,9% menn forteller at de har blitt utsatt for alvorlig partnervold
- 9,4% kvinner og 1,1% menn forteller at de har vært utsatt for voldtekt
- 4,9% kvinner og 5,1% av mennene oppgir at de minst en gang har blitt utsatt for alvorlig vold fra sine foresatte
- 27,7% av kvinnene og 33% av mennene oppgir at de har blitt lugget, kløpet, ristet eller blitt slått av sine foresatte i barndommen
- 15,4% av kvinnene og 11,2% av mennene har opplevd psykologisk vold fra foresatte i barndommen
- Like mange kvinner som menn, 10%, har opplevd fysisk vold mellom foreldrene i barndommen
- 10,2% av kvinnene og 3,5% av mennene forteller om seksuell kontakt med en minst fem år eldre person før fylte 13 år
- 4% kvinner og 1,5% menn oppgir seksuell omgang før fylte 13 år. En av fire hadde aldri fortalt det til noen.
- Voldtekt og seksuell kontakt før 13 år ble hovedsakelig begått av personer som barna kjenner
- Å bli utsatt for vold eller overgrep i barndommen, øker sannsynligheten for å bli utsatt for vold eller overgrep som voksen

Tiltaksplan

- **Enebakk kommune skal ha nødvendige koordinerende tiltak**
- **Enebakk kommune skal ha ansatte som har oversikt over tiltak og som kan veilede brukere til rette instans**
- **Enebakk kommune skal ha et robust fagmiljø med god kompetanse på området familievold og seksuelle overgrep**
- **«En dør inn» - alle som oppsøker Familiens hus for å få hjelp skal oppleve at de mottar et tverrfaglig samordnet hjelpetilbud. Hjelpen skal være lett tilgjengelig.**

Tiltak	Innhold i tiltaket	For hvem	Ansvar
Ressursgruppe	Ressursgruppen kan veilede/henviser til nødvendige tjenester akutt. Gruppen må ha representanter fra alle relevante virksomheter, men bare de som er aktuelle i hver enkeltsak trer sammen. Ansatte i Enebakk kommune kan be om et møte med eller ringe og drøfte med deltakerne i ressursgruppen.	Voldsutsatte, men det kan også være et tiltak for voldsutøver etter samråd med politiet.	Ledergruppen Familiens hus
Familievolds-koordinator	En ansatt på Familiens Hus har et spesielt ansvar for å koordinere ressursgruppen. Koordinator skal innkalle til møter, evaluere og redigere planen, avtale med samarbeidspartnere og holde seg oppdatert på relevante kurs. Koordinator skal, sammen med ressursgruppen og aktuelle ansatte i Enebakk kommune, arbeide i prosess med offer, skape tillit og trygge personen til å anmelde/ta i mot hjelp.	Alle ansatte i Enebakk kommune. Voldsutsatte.	Rådmann
Dokumentere skader påført ved vold i nære relasjoner	Dokumentasjonen må foretas raskt og det må benyttes fotoutstyr og linjal.		Legesenteret Helse barn og unge Barneverntj. Sykehjemslegen
Familie-terapeuter	Familie-terapeuter i Familiens Hus følger opp familier med voldsproblematikk i den grad det er hensiktsmessig, samt tilbyr aktuelle gruppetilbud.	Familier med barn, som ikke benytter seg av tilbudet hos Familievernkontoret eller annen instans.	Helse barn og unge Barneverntjenesten
Tilgang på lettere hjemmebaserte tiltak	Veiledning, familierapi, Circle of security, Marte Meo, Mst		Ledergruppen familiens hus
Psykologtilbud barn og ungdom	Psykologtilbud til voldsutsatte barn og ungdom	Barn og ungdom i Enebakk kommune som ikke har tilbud hos spesialisthelsetjenesten.	Leder for helse barn og unge.
Psykologtilbud	Psykologtilbud for voksne voldsutsatte	Voksne i Enebakk kommune som ikke har tilbud hos spesialisthelsetjenesten.	Leder for psykisk helsearbeid og rus
Overgrepsmottak	Overgrepsmottaket ved Oslo Legevakt er åpen for Enebakks innbyggere.	Utsatte for vold og overgrep.	Politi, Oslo legevakt, fastlege.
Samarbeidsavtale med krise- og incestsenteret	Enebakk kommune har avtale med både Krise- og incestsenteret i Follo og med Krisesenteret på Romerike.	Voldsutsatt med barn	NAV
Brukerens Los	Alle brukere av Familiens Hus og som har behov for tverrfaglig hjelp skal ha en fagperson å forholde seg til og som loser brukeren videre til de riktige	Alle som bor i Enebakk kommune.	Ledergruppen i Familiens Hus

	hjelpeinstansene. Brukere som har behov for hjelp fra flere instanser skal få tilbud om å presentere sin sak i det tverrfaglige Brukerens Los møtet og motta relevant hjelp.		
For ansatte			
Kompetanseplan for Enebakk kommune	<p>Kompetanseheving i forhold til:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Å kjenne igjen tegn og symptomer på vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep • Hvordan snakke med voldsutsatt • Hvordan stille spørsmål ved mistanke om vold og/eller seksuelle overgrep • Vite hvem som skal yte hjelp(rutiner for henvisning) • Kunnskap om taushetsplikt/opplysningsplikt/meldeplikt/anonyme drøftinger • Nødvendig kunnskap om hjelpeinstanser og tiltak • Nødvendig handlingskompetanse på enhetsledernivå og kommunalsjefnivå 	Alle aktuelle ansatte i Enebakk kommune og legetjenesten Relevante samarbeidspartnere	Rådmann
Handlingskompetanse	<p>Alle ansatte skal ha kjennskap til:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kommunens ressursteam på vold i nære relasjoner og de aktuelle hjelpeinstansene • Hvordan de skal opptre når familievold eller seksuelle overgrep avdekkes • Hvor saker kan drøftes anonymt og hvilke henvisningsrutiner som skal brukes 	Ansatte i Enebakk kommune og legetjenesten	Ressursgruppen
Retningslinjer og prosedyrer er nedfelt i Kvalitetslosen	<p>Utarbeidet administrativ retningslinje ved mistanke om vold i nære relasjoner og/eller seksuelle overgrep. I dette arbeidet må det vurderes om det er nødvendig med flere retningslinjer eller om det er klokt å ha få retningslinjer som omfatter større områder. Tvangsekteskap og omskjæring er områder som må vurderes i denne sammenheng.</p>	For alle ansatte i Enebakk kommune og legetjenesten	Ressursgruppen

Ønskede tiltak som vi per i dag ikke har			
Barnehage	Ledig barnehageplass til akutt behov.	Barn	Barnehage-administrasjon
Bolig	Gjennomgangsbolig for personer som midlertidig er på krisesenteret og som trenger hjelp til å skaffe seg ny bolig	Kvinner Menn Ungdommer	NAV/boligsosial gruppe
Arbeidsplass	Arbeidstrening.	Kvinner/menn/ungdom	NAV
Vern for eldre	Ha fagperson tilgjengelig som eldre eller andre kan kontakte for å få hjelp. Drive utstrakt opplysningsarbeid om Vern for eldre for å motvirke tabu og sette søkelys på problemområdet.	Eldre	Kommunalsjef HOS
Vern for funksjons-hemmede	Ha fagperson tilgjengelig som funksjonshemmede eller andre kan kontakte for å få hjelp. Drive opplysningsarbeid og sette søkelys på problemområdet.		Kommunalsjef HOS
Gruppetilbud for voldsutsatte	Familieterapeuter eller lignende som underviser og holder gruppetilbud.	Voksne Ev. også barn	Leder bvtj, helse barn og unge og psykisk helsearbeid og rus, samt familieterapeut
Gruppetilbud til foreldre av etniske minoriteter	Foreldreveiledningsprogram for etniske minoriteter basert på ICDP	Foreldre av etniske minoriteter	Helse barn og unge
Samarbeidsavtale med familievernkantorene	Ha en gjensidig forpliktende samarbeidsavtale mellom Enebakk kommune og familievernkantorene.	Familier	Familiens hus

Forebyggende tiltak

Enebakk kommune skal ha en kompetanseplan som skal sikre at ansatte blir trygge og kompetente fagpersoner, som også vet hvordan de skal handle når vold i nære relasjoner avdekkes. Forebygging av vold i nære relasjoner må bestå av en kjede av mange og sammensatte tiltak i de kommunale tjenestene i kommunen. I det forebyggende arbeidet kan det være vanskelig å skille hva som spesifikt forebygges. Summen av gode tiltak over lang tid er blant annet med på å bygge opp lokalsamfunn og gode oppvekstmiljø. Når tiltak for voldsutsatte blir gjennomført, og ansatte får høyere kompetanse på temaet, vil mer spesifikke forebyggingstiltak utvikles.

Viktige samarbeidspartnere

Tannhelsetjenesten

Tannhelsetjenesten møter sine pasienter ofte. De innkaller regelmessig barn og foreldre. De etterspør når barn eller voksne ikke møter eller når det blir mange avbestillinger.

Tannhelsetjenesten har også varslingsplikt i henhold til Helsepersonell lovens § 31 og meldeplikt etter Lov om barneverntjenester § 6-4.

Politi

Forebyggende:

- Enebakk kommune har egen kontaktperson i forebyggende avdeling hos Politiet i Follo
- Lavterskeltiltak for å opprette undersøkelsessak/anmeldelse ved mistanke om familievold
- Illegge voldsutøver besøksforbud overfor voldsoffer
- Kan varetektsfengsle voldsutøver for å hindre gjentakelsesfare dersom vilkårene er tilstede
- Har tett kontakt med barneverntjenesten i saker der barn er utsatt for vold og/eller seksuelle overgrep og skal til dommeravhør på Barnehuset

Krisesentrene (lovpålagt tilbud fra 2010)

- Et midlertidig botilbud til personer som er utsatt for, eller står i fare for å bli utsatt for familievold
- Samtaletilbud til personer som er utsatt, eller står i fare for å bli utsatt for familievold og/eller seksuelle overgrep og til kvinner som har vært utsatt for vold og seksuelle overgrep som barn
- Informasjon om sitt tilbud til: Familiens Hus, NAV, barnevern, psykisk helse, eldreråd, hjemmetjenester, skoler, barnehager
- Undervisningstilbud til alle 6. klasser i alle Follo-kommunene – tema vold, seksuelle overgrep og grensesetting
- Undervisningstilbud til videregående skoler innenfor ulike tema
 - Bl.a. Forebygging av voldtekt: Et tilbud til alle avgangselever – før russetiden
- Undervisningstilbud til ansatte i hjelpeapparatet; Våge å se – våge å spørre – tørre å handle. Hvordan håndtere mistanker og/eller avdekking av vold og seksuelle overgrep.
- Minoritetsgrupper: Hvordan forstå ulike kulturer – tvangsekteskap – kommunikasjon
- Gi råd og veiledning på telefon, drøfte anonyme saker
- Selvhjelpsgrupper: Kvinner utsatt for vold – bearbeidelse av volden og det å velge annerledes

Kontakskjema

Instans	Adresse	Telefonnummer
Familiens Hus Enebakk	Postadresse: Prestegårdsveien 4, 1912 Enebakk Besøksadr.: Familiens Hus, Prestegårdsveien 3, 1912 Enebakk	64 99 20 00
Barneverntjenesten Enebakk kommune	Postadresse: Prestegårdsveien 4, 1912 Enebakk Besøksadr.: Familiens Hus, Prestegårdsveien 3, 1912 Enebakk	64 99 22 90
Politiet i Follo	Besøksadresse: Vestveien 16, 1400 Ski Postadresse: Postboks 3390, 1402 Ski	02800 post.follo@politiet.no www.politiet.no
Barnevernvakta i Follo	Holder til på politistasjonen i Ski	917 19 615
Politiets nødnummer	Nasjonalt nummer	112
Krise- og incestsenteret i Follo	Ås	64 97 23 00 http://kisif.no/
Krisesenteret på Romerike	Lillestrøm	63 81 41 78 http://www.rkrise.no/
Follo Legevakt	Ahus	I kontortiden: 64 92 35 35 Utenom kontortiden: 64 87 19 30
Oslo legevakt – mottak voldtekt/sekuelle overgrep	Storgata 40 0182 Oslo	23 48 72 00 23 48 70 90
Alarmtelefonen for barn og unge	Nasjonalt nummer	116 111 http://www.116111.no/
Helse barn og unge Enebakk kommune	Familiens Hus	64 99 20 00
Helsestasjonen for ungdom	Åpningstid: torsdager kl. 17 – 19, Familiens Hus (inngang nede)	
Psykisk helsearbeid og rus Enebakk kommune	Familiens Hus	64 99 20 00
Familievernkontoret i Follo	Idrettsveien 7 1400 Ski	64 91 46 60 https://www.bufdir.no/Familie/Kontor/follo/
Familievernkontoret Nedre Romerike	Torvet 6, 2000 Lillestrøm	466 16 830
Reform Ressurscenter for menn		22 34 09 60 www.reform.no
Vern for eldre – kontakttelefon		800 30 196 www.vernforeldre.no

Senter for seksuelt misbrukte menn (SSMM)		22 42 42 02 www.reform.no
--	--	---

Flytskjema

Ved mistanke om at barn eller voksne utsettes for eller er vitne til vold i nære relasjoner – hva gjør vi?

Mistanke vekkes for eksempel i barnehage, skole, helsestasjon, NAV, psykisk helse osv.
Det er også disse tjenestene som mottar konkret informasjon/bevis om vold i nære relasjoner

Analyser uroen din:

- Analyser magefølelsen! Hva sier den?
- Hvilke signaler har du sett og/eller observert?
Hva har barnet/den voksne fortalt?

Skriv loggbok/journal:

- Hvor lenge har du vært urolig?

Oppsummer og systematiser informasjon:

- Signaler?
- Barnets tilstand?
- Den voksnes tilstand?
- Kjennskap til familie og nettverk?

Drøft uroen (innenfor regler av taushetsplikten)

- Med en kollega
- Ta det opp med nærmeste leder
- Saken kan drøftes anonymt med politi og/eller barnevernet

Høy bekymring/fare for vold, overgrep, omskjæring, bortføring

Avvergesplikt: Ta kontakt med:

Barn under 18 år: politi/barnevern – **aldri** kontakt/informer foreldrene

Voksne: Politi, eventuelt i samarbeid med den som er utsatt for vold

Meldeplikt: Skriftlig melding skal sendes til barnevernet og eventuelt politi ved barn under 18 år.

Barnevernstjenesten i Enebakk: 64 99 22 90

Follo politistasjon: 64 85 16 00/ 02800

Krise- og incestsenteret i Follo IKS: 64 97 23 00

HUSK:

S
I
K
K
E
R
H
E
T

For deg selv og den som utsettes for vold!

Kostnader

Samordning, tverrfaglig samarbeid og kompetanseutvikling er områder som må vektlegges i Enebakk kommune i framtiden for å få nødvendige helhetlige tilbud til voldsutsatte. Det må påregnes noe merutgifter og da særlig til gjennomføring av prioriterte kompetansetiltak. Det vil også påbeløpe utgifter i forbindelse med gjennomføring av seminarer og kurs, samt til materiell i forbindelse med planlagte arrangementer. Under stipuleres utgiftsbehovene for nevnte tiltak. Utgifter til gjennomføring av kompetansetiltak prioriteres høyest.

Arbeidsgruppen vurderer at det er behov for ansatt i 20% stilling til å jobbe målrettet med tiltak mot vold i nære relasjoner. Stillingen er tenkt knyttet til barneverntjenesten eller helse barn og unge.

Kompetansetiltak:	Kr. 60 000,- per år
Fellesseminar:	Kr. 20 000,- per år
<u>20% stilling:</u>	<u>Kr. 130 000,- per år</u>
<u>Totalt:</u>	<u>kr. 210 000,- per år</u>

Kompetanseplan

Høsten 2016

Mulighet for å melde seg på tverrfaglig konferanse 2016 – «Om å samtale med barn om vold og seksuelle overgrep» torsdag 17.11.16,

Våren 2017

Halv- eller heldagskurs for alle barnehageansatte 02.01.2017. Eventuelle kursholdere: Aase Mette Bråthen, spesialsykepleier barn, sosialpediatrisk avdeling, OUS og Krise- og incestsenteret i Follo.

2017-2022

Fellesseminarer for alle enheter i Enebakk kommune.

Kurs for og informasjon til alle ansatte i skolene.

Videre kurs for og informasjon til alle ansatte i barnehagene.

Videre opplæring/kompetanseheving for alle i Familiens hus.

Informasjon/kurs/opplæring for ansatte i eldreomsorgen.

Informasjon/kurs/opplæring for ansatte i tiltaksenheten for funksjonshemmede.

Anbefalt litteratur

Et liv uten vold. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014 – 2017. Justis- og beredskapsdepartementet.

https://www.regjeringen.no/contentassets/97cdeb59ffd44a9f820d5992d0fab9d5/hplan-2014-2017_et-liv-uten-vold.pdf

En god barndom varer livet ut. Tiltaksplan for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom (2014 – 2017). Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/foa/bld_overgrep_web.pdf

Forebygging av vold i oppdragelsen. Samarbeid mellom hjelpeapparat og minoritetsforeldre – en kunnskapsoversikt. NKVTS. (2008). Sissel M. Neumayer, Melinda A. Meyer og N. Sveaas.

Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2012. Justis- og beredskapsdepartementet.

http://www.norskkrisesenterforbund.no/filemanager/download_file/file/430098.pdf

Når barn utsettes for vold i familien. Konsekvenser og behov for hjelpetiltak. Alternativ til vold.

<http://www.bufetat.no/Documents/Bufetat.no/Kurs%20og%20konferanser/Usynlige%20barn/Nrbarnutsettesforvoldifamilien-ATV.pdf>

Oppvekstrapporten. (2013). Barne- ungdoms- og familiedirektoratet.

<http://bestill.bufdir.no/pub/om-bufetatbufdir/oppvekstrapporter-1/oppvekstrapporten-2013-1>

Overgrep mot kvinner med nedsatt funksjonsevne – en kunnskapsoversikt. NKVTS. (2010) Vigdis M. Olsvik.

[http://www.nkvts.no/biblioteket/Publikasjoner/Overgrep%20mot%20kvinner%20med%20nedsatt%20funksjonsevne%20-%20en%20kunnskapsoversikt\[1\].pdf](http://www.nkvts.no/biblioteket/Publikasjoner/Overgrep%20mot%20kvinner%20med%20nedsatt%20funksjonsevne%20-%20en%20kunnskapsoversikt[1].pdf)

Rapport 1/2012, Vold, negative livshendelser og helse. En gjennomgang av data fra to regionale helseundersøkelser. Ole Kristian Hjemdal, Hanne Sogn og Line Schau.

Rapport 2/2012, Overgrep mot eldre i Norge – erfaringer og løsningsstrategier. Wenche Jonassen og Astrid Sandmoe.

Sluttrapport for handlingsplanen Vendepunkt 2008 – 2011.

http://www.norskkrisesenterforbund.no/filemanager/download_file/file/430096.pdf

Vendepunkt. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008 – 2011. Justis- og politidepartementet. <http://www.norskkrisesenterforbund.no/file/47867.pdf>

Artikler:

Eksplosiv økning i anmeldelser av vold mot barn. (21.10.2014). NRK.

<http://www.nrk.no/norge/eksplosiv-okning-i-anmeldelser-av-vold-mot-barn-1.11992537>